

LIED OP DOOD EN LEVEN

Een woord ten geleide

door Kees Kok

De tekst

Na verloop van de tijd verstart het woord, het raakt gevestigd, en is niet langer geleider van nieuwe betekenissen. De dichter nu herstelt deze eigenschap van het woord door middel van nieuwe kortsluitingen die ontstaan uit verdichting. Bruno Schulz, 'Das Mythisieren der Wirklichkeit', 1935

Een *Requiem* is een dodenliturgie: een serie teksten waarmee in een liturgische bijeenkomst afscheid wordt genomen van een of meerdere overledenen, of waarin alle doden worden herdacht, zoals in de katholieke traditie op Allerzielen (2 november). Veel mensen kennen het begrip uit de klassieke muziek: de Requiem's van onder vele anderen Mozart, Verdi en Fauré.

Het requiem is vernoemd naar het woord waarmee de Latijnse tekst aanvangt en dat 'rust' betekent: *Requiem aeternam dona ei Domine* – Heer, geef hem (haar, hun) de eeuwige rust.

Traditioneel bevat zo'n requiem meestal de volgende onderdelen, passend in de oude Latijnse dodenmis: *Requiem aeternam* (introitus – intredezing.); *Kyrie eleison*; *Dies irae*; *Sanctus*; *Agnus Dei*; *Libera me domine* en het *In paradisum*. Oorspronkelijk waren dit eenvoudige, middeleeuwse gregoriaanse gezangen. Maar deze gezangen vormen slechts een klein onderdeel van de hele rooms-katholieke 'Liturgie voor de overledenen', zoals die vóór het Tweede Vaticaans Concilie bestond. In een oud *Dagmissaal*, een Latijns kerkboek met Nederlandse vertaling uit 1958, beslaat deze afdeling zeventig van de achttienhonderdvijftig flinterdunne bladzijden. Daarin vinden we het 'officie', dat wil zeggen de plechtige avond-, nacht- en ochtendgebeden voor de overledenen; drie verschillende missen voor Allerzielen; de kerkelijke begrafenis met plechtigheden rond het overbrengen van het dode lichaam naar de kerk, de begrafenismis met de laatste gebeden en de begrafenis zelf. En dan volgen nog tientallen speciale gebeden voor allerlei categorieën overledenen: geestelijken, familieleden, vader, moeder, echtgenoot/note – en ten slotte nog een uitgebreide ritus voor de begrafenis van kinderen.

'Nieuwe kortsluitingen'

Al vanaf het begin van zijn inmiddels vijftigjarige liturgische dichterschap voert Huub Oosterhuis een theologische en muzikale dialoog met de rooms-katholieke traditie die hem blijft fascineren. De tekst van dit nieuwe *Requiem* is geënt op het traditionele requiem, maar gaat daar zeer vrij, kritisch associatief mee om.

Oosterhuis volgt in grote lijnen de gang van de 'mis': opening (1-7), woorddienst (lezing en uitleg van de Schrift, 7-9), eucharistie (avondmaal, dienst van de tafel; 10-12; 13 is een muzikaal intermezzo), absoute (traditioneel de laatste gebeden om vergeving voor de overledene; van het Frans: *absolution*, *absoudre*, 14-15). Maar de dichter zoekt de binnenkant van het oude ritueel en de traditionele taal. Hij stelt vragen en legt onverwachte, dwarse accenten en verbanden. Daarmee wordt dit requiem vooral een 'leerdicht', maar niet in de schoolse zin van het woord. Doordat de teksten in de 'biddende wijs' zijn geschreven, vormen ze samen ook een 'oratorium', een

gebedsruimte, maar dat dan weer niet in de vrome, binnenkerkelijke zin van het woord. De zoekende, soms dringende gebeden ('want het is genoeg geweest') vragen om muziek, om een verbreding en verruiming die ze versterkt en toe-licht; die tegelijkertijd de oeroude, middeleeuwse oorsprong van het requiem laat horen én de vele vragen die de hedendaagse mens daaraan kan stellen.

In deze inleiding wordt de tekst van dit 'lied op dood en leven' op de voet gevolgd, en gewezen op de verbindingen die daarin gelegd worden met het traditionele *Requiem* en zijn bijbelse achtergronden, en op de nieuwe 'kortsluitingen' die de dichter maakt om de oude, verstarde, 'gevestigde' woorden in dit *Requiem* nieuwe betekenissen te verlenen.

De muziek

Zoals voor elk 'kunstwerk', geldt voor dit *Requiem* dat het pas in de verbinding tussen tekst en muziek, en de beleving ervan in de uitvoering, op zijn merites kan worden geschat. De muziek die Stijn van der Loo bij de tekst van Huub Oosterhuis heeft geschreven en met medewerking van een aantal zangers, instrumentalisten en geavanceerde studietechnieken op CD gezet, is met één woord 'postmodern' te noemen. Geen moderne muziek, waarbij met muzikale systemen – toonaard, melodie, ritme – wordt geëxperimenteerd; geen traditionele, 'modern-klassieke' muziek, maar een combinatie van klassieke en hedendaagse muzikale stijlen met de melodieën van het gregoriaanse requiem. Dat speelt een essentiële rol en het is vooral de creatieve manier waarop Van der Loo de verschillende muzikale stijlen met elkaar verweeft, die deze compositie tot een belevenis maken. Ondanks allerlei invloeden -zonder de welke geen componist kan componeren - drukt hij een geheel eigen, 'looistijns' stempel op dit requiem. Zijn omgang met teksten is daarbij verwant aan het eenvoudige (oer)gregoriaans: hij legt niet, als het ware van buitenaf, een melodie op aan de tekst, maar laat de tekst zelf zingen. Dat levert een intens, soms teder soort beschouwelijkerheid op, hier en daar aangezet met een *touch of rythm and blues*. Het resultaat is een muzikaal equivalent van een reeks kleurrijke glasinloodramen. Er valt nog veel meer over deze compositie te vertellen, maar dat valt buiten het kader van dit essay, dat vooral een analyse wil geven van de teksten.

*Uit: 'Requiem. Een lied op leven en dood'
Huub Oosterhuis en Stijn van der Loo (muziek)
uitgeverij Lannoo, 2008*